

Ulus Tarihi Kent Merkezi

TMMOB
Mimarlar Odası
Ankara Şubesi

Ankara kenti antik kökenlerinden bir orta Anadolu yerleşimi olarak Osmanlı döneminin sonuna kadar yaşadığı gelişmeleri, Cumhuriyet'in başkenti olarak yeniden yaratıldığı ve yapılandığı süreçten günümüze uzanan tüm dönemleri barındıran bir yerleşimdir.

Başkent olmasından bu güne, diğer bir deyişle küçük bir kasabadan yeni Cumhuriyetin başkenti kimliğine geçiş sürecinde, özgün ve önemli planlama kararlarına sahne olmuş ve bu kararlar doğrultusunda değişik yöntemlerle üretilen mimarlık yapıtları ve kentsel mekanları ile yeniden yaratılmıştır.

Yeniden yapılanarak gelişen ve kimliğini bulan Ankara kentinin geçmişinin odakları olan Ulus, Bakanlıklar ve Kızılay oluştukları dönemlerin ilk özgün mimarlık yapıtlarını da barındıran alanlardır. Özellikle Ulus, Ankara'nın antik kökenlerinden bir orta Anadolu yerleşimi olarak Osmanlı döneminin sonuna kadar yaşadığı gelişmelere, Cumhuriyet'in başkenti olarak yeniden yaratıldığı süreçten günümüze uzanan geniş bir zaman diliminde kentin geçirdiği tüm evrelere tanıklık etmiş olan bir bölge olarak kentin toprak altı ve toprak üstü tüm kültürel katmanlarını, değerlerini içeren ve çeşitliliği ile öne çıkan bölgedir.

Önceki dönemlerde Kaleiçi ve yakın çevresinde gelişen yerleşim, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında kente demiryolunun ulaşmasıyla genişlemiştir. Tren Garı'ndan kentin merkezine uzanan İstasyon Caddesi, erken Cumhuriyet yıllarında kentin ana ulaşım hattı olarak işlemiştir. Tren Garı'ndan başlayan bu caddenin diğer ucunda,

erken Cumhuriyet yıllarında kentin ana merkezi olan Ulus Meydanı yer alır. Günümüzün Ulus Meydanı, Meşrutiyet'in ilanından sonra (1876) Ankara Valisi Dr. Reşit Bey tarafından açılmış; 1880'lerin sonunda burada inşa edilen Taşhan binası nedeniyle de Taşhan Meydanı diye anılmaya başlanmıştı. Krippel'in tasarladığı Atatürk Heykeli 1927 yılında meydana yerleştirilmiş ve buranın sembolü haline gelmiştir. 1920'lerde Hakimiyet-i Milliye, sonra da Ulus Meydanı diye adlandırılan bu meydanda ve buradan kaleye doğru çıkan Karaoğlan Çarşısı'nda dükkanlar, lokantalar ve pastaneler, ve hatta sinema bulunmakta, erken Cumhuriyet döneminin zor ve kısıtlı koşullarının elverdiği ölçüde hareketli bir merkez oluşturmaktaydı.

Osmanlı döneminde İttihat ve Terakki Fırkası'nın merkezi olarak inşa edilen ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Millet Meclisi yapısı olarak kullanılan bina, Ulus Meydanı'nın bir köşesindedir. Daha sonra inşa edilen yeni Meclis Binası da Ulus Meydanı'nı şehrin ana girişi olan Ankara Tren Garı'na bağlayan cadde üzerinde yer aldığından, Cumhuriyet'in ilk yıllarında törenler, resmi geçitler bu caddede yapılmaktaydı. Meclis binasının karşısında da şehrin ilk modern oteli olan Ankara Palas inşa edilmiş ve şehre gelen önemli misafirler kadar şehirde yaşayan yönetici, bürokrat ve aydınlar için de vazgeçilmez bir sosyal mekan oluşturmuştu. Ankara'nın erken Cumhuriyet döneminde hızla artan nüfusunun günlük hayatının geçtiği Ulus Meydanı ve çevresinde oluşan şehir merkezinin önemli bir parçası da, Ankara'yı kuzey-güney yönünde boydan boya geçen ve Jansen planının

PLANLAMA
2005/4

Jansen Planı yeni yönetim merkezini Yenişehir'e taşırken, şehrin iş ve ticaret merkezini Ulus'ta bırakmıştır

da ana aksını oluşturan Atatürk Bulvarı'nın, Ulus Meydanı'ndan başlayıp Çankaya (güney) yönüne doğru uzanan Bankalar Caddesi'dir. Bu caddenin meydana bakan köşelerinde yer alan dükkanlar şehrin alışveriş merkezini oluşturur. Cadde boyunca sıralanan eski Öğretmen Okulu binasındaki Maarif Vekaleti, Lozan Oteli, postane, Meslek Lisesi, Tekel binası ve çeşitli banka yapılarını, ve daha güneyde yer alan Gençlik Parkı, Opera, Halkevi ve Etnoğrafya Müzesi gibi yapıları birarada düşündüğümüzde, bölgenin başkent hareketlenen kamu yaşantısının en önemli parçası olma karakteri açıkça ortaya çıkar.

Jansen Planı yeni yönetim merkezini Yenişehir'e taşırken, şehrin iş ve ticaret merkezini Ulus'ta bırakmış; böylece yeni başkent halkının Ulus Meydanı çevresinde geçen hareketli yaşantısı devam etmiştir. 20. yüzyıl boyunca Ankara şehri Ulus Meydanı'ndan güneye ve daha sonra batıya doğru gelişmiştir. Ancak, tüm bu gelişmeler Ulus bölgesinin ticari karakterini değiştirmemiştir. Ulus Meydanı ve çevresinin, başkent Ankara'nın iş merkezi olma kimliği devam etmiş, 1950'ler ve 1960'larda inşa edilen ilk çarşı yapılarıyla bu kimlik giderek güçlenerek günümüze kadar devam etmiştir.

Ulus Meydanı ve çevresinde yapılaşma süreci geç Osmanlı döneminden başlamış ve erken Cumhuriyet döneminde devam ederek, 1950'lerden sonra değişen sosyo-ekonomik koşullara uyumlu bir şekilde sürmüştür. Bu süreç sonucunda Ulus Meydanı, 20. yüzyıl boyunca Türkiye'de üretilen yapı çevrenin değişen mimari yaklaşımlarını ve mimarlık tarih yazımında tanımlanan ulusal ve uluslararası üslupların örneklerini sergileyen bir bölge olarak önem kazanmıştır.

Günümüzde çağdaş koruma anlayışı artık "eski" ve "tarihsel"lik kavramlarının dışına çıkarak her dönemin kentleşme ve mimarlık anlayışını yansıtan özgün örneklerinin de korunması ve geliştirilmesine yönelmiştir. 2863 sayılı yasada 5226 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonucunda getirilen ve kültür varlığını "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır"

sözcükleriyle betimleyen tanım, bize yeni ve geniş bir perspektif oluşturmaktadır. Aynı anlayış "sit" tanımında da görülmekte ve bir alanın korumaya konu olabilmesi için "yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent" özelliği göstermesi ve "sosyal yaşama konu olması" ölçütleri ön plana çıkmaktadır.

Bu tanımlar 20. yüzyılda üretilen mimarlığın da yeni bir anlayışla ele alınması ve değerlendirilmesini zorunlu kılmakta, yakın geçmişin ürünlerinin de korunması gerekli birer sanat eseri olarak ele alınmasını, ve bu eserlerin kent yaşamındaki katkılarını "anı değeri", "kimlik değeri", "işlevsellik değeri" vb bir çok farklı ölçütler dizini içinde değerlendirilmesini öngörmektedir. Koruma kavram ve anlayışındaki bu gelişime paralel olarak dünyada olduğu gibi Türkiye'de de öne çıkan modern mimarlık ürünlerinin birer sanat ürünü olarak korunmasının gereği, DOCOMOMO (Documentation and Conservation of the Modern Movement) Türkiye Çalışma Grubu'nun 2002 yılında kurulmasından bu yana daha da yoğun bir şekilde tartışılmakta ve üniversitelerin, Mimarlar Odası'nın ve çeşitli mimarlık yayın organlarının benzer girişimleri ile son yıllarda hızla ve yaygın olarak kabul görmektedir.

Ulusal ve uluslararası platformdaki gelişen bu koruma anlayışı çerçevesinde Ankara kentinin Cumhuriyet dönemi öncesindeki yapıları kadar Cumhuriyet döneminin mimarlık ürünlerinin de zaman koşulu olmaksızın, başka nitelikleri ile ve değişik ölçütler çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Tüm bu oluşum, anlayış ve yaklaşımlar çerçevesinde Ulus Meydanı ve çevresindeki yapıların kent bütünü içindeki konum ve taşıdıkları anlam ve mimari özellikleri incelenerek değerlendirildiğinde bu yapıların korunması gerekliliğini ortaya koyan nedenler şöyle sıralanabilir.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılar Osmanlı döneminden günümüze değişen mimarlığın çeşitli evrelerinin örnekleme-sidir. Bu nedenle her birinin üretildiği dönemi yansıtan "mimari değeri" bulunmaktadır.
- Bu örnekleme bu yapılar bir "belge değeri" de kazandırmaktadır.
- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılar 20. yüzyıl Ankara'sının modernleşme sürecinde

etkin rol oynayarak, kentin 'modern'liğinin sembolüdür. Örneğin Anafartalar Çarşısı, Ankara'nın yürüten merdivenin yer aldığı ilk yapı ve açıklıklarında yeni bir malzeme olarak alimünyum doğramanın kullanıldığı ilk yapılardan biri olarak mimaride malzeme kullanımında modernleşmenin ilk örnekleri arasındadır. Bu husus alandaki kimi yapılara "teklik ve ilklik değeri" kazandırmaktadır.

- Ulus Meydanı ve çevresinde yer alan yapıların birçoğu açılan yarışmalar sonucu gerçekleştirilmiş; mimari açıdan yapısal, üslupsal ve kullanım özellikleriyle bölgeye karakterini vermiş yapılardır. Bu nedenle her yönüyle "özgünlük değerleri" vardır.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılar değişik kurum ve kuruluşlar tarafından değişik anlayıştaki günün önemli mimarlarının değerlendirmeleri (yarışmalar) sonucu oluşan dönemin "estetik değer" anlayışlarını yansıtan yoğun emek ürünleridir.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılar kentin kamu yaşantısının mekanı olarak gördüğü işlev ve kullanım karakterinin iş-ticaret merkezi özelliğini günümüzde de devam ettirmektedir. Bu nedenle yapıların ve alanların "işlevsel değerleri" bulunmaktadır.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılar Ankaralının belli bir zaman kesitinde yaşamında hatıralarının olduğu, kentsel hafızada önemli yer tutan, dolayısıyla "anı değeri" taşıyan yapıtlardır.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapılarda toplumsal açıdan önemli olan odaksal kullanımlar ve mekanlar oluşmuştur. Akman Bozacısı, Mişmiş Kurukahve ve Dondurmacısı toplumun her kesiminden kişiyi hala bir araya getiren noktalar olarak "sosyal değer" taşıyan mekanlardır. Yapılar bu mekanlarla da anılarak bütünleşmişlerdir.

- Ulus Meydanı ve çevresindeki yapıların yapısal durumları incelendiğinde bakımsızlıktan ve bazı durumlarda kötü kullanılmaktan kaynaklanan sorunları olmakla beraber hala sağlam ve kullanılan yapılar oldukları için "ekonomik değerleri"ni henüz yitirmemişlerdir.

- Belki tüm bu değerlerinden en önemlisi Ulus Meydanı ve çevresindeki mevcut yapılar ve yok olan yapılar Ankaralının, yakın çevresindeki kasaba ve köylerinden gelen kişiler ve hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'ya gelenlerin sosyal ve kültürel yaşamında yer etmiş, romanlara konu olmuş yaşam ve yapıyla Ankara dışında ülke ölçeğindeki "ortak kültürel miras" özelliği taşımaktadır.

Mimarlar Odası Ankara Şubesi, mimari mirasla doğrudan ilgilenen bir grubun temsilcisi olması, bulunduğu coğrafya itibariyle Ankara'nın kentsel kimliğinin korunması ve geliştirilmesi konusunda gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeyi sürdüreceği çalışmalarla Ulus Meydanı ve yakın çevresindeki yapıların kent yaşamı içindeki devamlılığını sağlaması için gerekli girişimlerde bulunmayı doğal bir görev saymaktadır. Odamızın 2003 yılında gerçekleştirdiği "Bina Kimlikleri" sergisi, Ankara'nın kimliğini oluşturan yapılara karşı takınılan tavırlarla ilgili girişimleri (Piknik, Milka Pastanesi, Körfez Lokantası vb) ve bunların bir uzantısı olarak bu kez Ulus Meydanı ve yakın çevresindeki yapıların konusunda duyarlı olmasını gerektirmektedir.

Ulus Meydanı ve çevresini oluşturan yapılardan bir kısmı, Osmanlı döneminin ve erken Cumhuriyet yıllarının geçirdiği toplumsal, ekonomik ve kültürel dönüşümleri mimarlık biçimlenmesiyle oluşturarak/yansıtarak modern başkent Ankara'nın örnek mimarlık ürünleri olmaları dolayısıyla tescillenmiş durumdadır. Bu dönemde ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında üretilmiş olan birçok yapı ise henüz tescillenmemiştir. Ulus Bölgesi'nin Cumhuriyet'in ilanı sonrasında sahip olduğu yönetim merkezi olma özelliğini belgeleyen yapıların tescil edilerek koruma altına alınmış olması önemlidir. Ancak, bölgenin iş ve ticaret merkezi olarak günümüze kadar süren karakteri yapı ve kentsel mekan ölçeğinde yeterli derecede korunmamaktadır.

Raporu Hazırlayanlar

Doç. Dr. Emre Madran, ODTÜ Mimarlık Bölümü

Y. Doç. Dr. Elvan Altan Ergut, ODTÜ Mimarlık Bölümü, DOCOMOMO Ankara Temsilcisi

Öğr. Gör. Dr. Nimet Özgönül, ODTÜ Mimarlık Bölümü

"Bina Kimlikleri" sergisi, Ankara'nın kimliğini oluşturan yapılara karşı takınılan tavırlarla ilgili girişimler konusunda duyarlı olmasını gerektirmektedir

**PLANLAMA
2005/4**